

سیاست جنایی ایران
در قبال جرایم رایانه‌ای
(مطالعه تطبیقی با اسناد بین‌المللی)

تألیف:

دکتر بابک پورقاسمی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - مراغه

مؤسسه مطالعات پژوهش‌های حقوقی

تهران - ۱۳۹۵

سرشناسه	: پورقهرمانی کلتبه، بابک، ۱۳۵۸ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام - Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: سیاست جنایی ایران در قبال جرایم رایانه‌ای (مطالعه تطبیقی با اسناد بین‌المللی) / تألیف بابک پورقهرمانی.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۳۶۸ص: جدول(رنگی) ، نمودار(رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۸۱-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه:ص:۳۴۷.
موضوع	: جرایم کامپیوتری -- ایران
موضوع	: Computer crimes -- Iran
موضوع	: جرایم کامپیوتری -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Computer crimes -- Law and legislation -- Iran
موضوع	: حقوق تطبیقی
موضوع	: Comparative law
موضوع	: حقوق جزا -- ایران
موضوع	: Criminal law -- Iran
رده بندی ننگر	: ۱۳ س۹ ب۹ HV۶۷۷۳
رده بندی دیویر	: ۳۶۴/۱۶۸
شماره کتابشناسی	: ۴۵۰۲۱

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهر دانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید.

www.shahredar.esf.ac.ir

عنوان	: سیاست جنایی ایران در قبال جرایم رایانه‌ای (مطالعه تطبیقی با اسناد بین‌المللی)
مؤلف	: بابک پورقهرمانی
ناشر	: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش
ویرایش ادبی:	: الناز کتاتچی - زهرا عباسی گراوند
نوبت چاپ	: اول
تاریخ چاپ	: ۱۳۹۵
شمارگان	: ۳۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۸۱-۱
بها	: ۲۳۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران - خیابان کریم خان زند - خیابان سنایی - خیابان نهم - خیابان گیلان - پلاک ۵
کدپستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۱۱۵۸۱ شماره: ۸۸۱۱۵۸۰

Email: publication@sdil.ac.ir <http://www.sdil.ac.ir>

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. از یشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق، که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های عمیق و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهمیم گردند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هیچگاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکتترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت، و هیچگاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منت‌گانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌های علمیه که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق و فقه‌پژوهان می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکتترین حقوقی کشور برعهده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان با

توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتابهای حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقای دکتر بابک پورقهرمانی در تألیف کتاب «سیاست جنایی ایران در قبال جرایم رایانه‌ای (مطالعه تطبیقی با اسناد بین‌المللی)» را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استناد متدیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست اجمالی مطالب

فصل اول - مباحث مقدماتی

- مبحث اول: اصلاحات ۳۰
- مبحث دوم: بداهت جرایم رایانه‌ای و پیشینه آن ۵۹
- مبحث سوم: ویژگی‌های جرایم رایانه‌ای ۶۷
- مبحث چهارم: طبقه‌بندی جرایم رایانه‌ای ۷۸

فصل دوم - مبانی جرم‌نگاری جرایم رایانه‌ای

- مبحث اول: نقض حریم خصوصی ۱۱۶
- مبحث دوم: نقض حقوق مالکیت معنوی ۱۳۵
- مبحث سوم: نقض امنیت اطلاعات و شبکه ۱۵۰
- مبحث چهارم: نقض اصول اخلاقی ۱۶۱

فصل سوم - پاسخ‌دهی به مرتکبان جرایم رایانه‌ای در ایران

- مبحث اول: پاسخ‌های پیش‌گیرنده ۱۸۱
- مبحث دوم: پاسخ‌های سرکوبنده ۲۳۸

فصل چهارم - اقدامات بین‌المللی و منطقه‌ای در مبارزه با جرایم رایانه‌ای

- مبحث اول: رویکردهای بین‌المللی ۲۷۶

- مبحث دوم: رویکردهای منطقه‌ای ۳۰۰
- فصل پنجم - سیاست جنایی ایران در قبال بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای در
پرتو اسناد بین‌المللی
- مبحث اول: مفهوم بزه‌دیده ۳۱۱
- مبحث دوم: جایگاه بزه‌دیده در اسناد بین‌المللی ۳۱۴
- مبحث سوم: بزه‌دیدگی رایانه‌ای از منظر نظریه‌های جرم‌شناسی ۳۱۷
- مبحث چهارم: حمایت از بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای ۳۲۵

www.ketab.ir

فهرست تفصیلی مطالب

۲۱	درآمد .....
فصل اول - مباحث مقدماتی	
۳۰	مبحث اول: اصطلاحات .....
۳۰	گفتار اول: رایانه .....
۳۳	گفتار دوم: اینترنت .....
۳۸	گفتار سوم: شبکه .....
۳۹	گفتار چهارم: فضای سایبر .....
۴۱	گفتار پنجم: سیاست جنایی .....
۴۱	الف: مفهوم .....
۴۳	ب: گونه‌های سیاست جنایی .....
۴۸	گفتار ششم: پیشگیری .....
۵۱	گفتار هفتم: جرایم رایانه‌ای .....
۵۱	الف: تعریف جرایم رایانه‌ای .....
۵۵	ب: تفکیک جرایم رایانه‌ای از مفاهیم مشابه .....
۵۵	۱- تفکیک جرایم رایانه‌ای از جرایم سایبری .....
۵۷	۲- تفکیک جرایم رایانه‌ای از جرایم اینترنتی .....
۵۹	مبحث دوم: پیدایش جرایم رایانه‌ای و پیشینه آن .....
۵۹	گفتار اول: تاریخ پیدایش رایانه .....
۶۱	گفتار دوم: تاریخ پیدایش و تحول جرم رایانه‌ای .....

- ۶۴..... گفتار سوم: تاریخچه جرایم رایانه‌ای در ایران
- ۶۷..... مبحث سوم: ویژگی‌های جرایم رایانه‌ای
- ۶۷..... گفتار اول: جرایم ناشی از تکنولوژی مدرن
- ۶۹..... گفتار دوم: متفاوت بودن مرتکبین
- ۷۴..... گفتار سوم: عدم تخمین میزان جرایم ارتكابی (فزونی نرخ رقم سیاه)
- ۷۵..... گفتار چهارم: حجم صدمات و خسارات
- ۷۶..... گفتار پنجم: فرامولی بودن جرایم رایانه‌ای
- ۷۸..... مبحث چهارم: طبقه‌بندی جرایم رایانه‌ای
- ۷۹..... گفتار اول: تئوری‌های بین‌المللی در طبقه‌بندی جرایم رایانه‌ای
- ۷۹..... الف: سران، حاکمان و توسعه اقتصادی
- ۸۱..... ب: شورای اروپا
- ۸۴..... ج: کنوانسیون جرایم رایانه‌ای
- ۸۷..... د: انجمن بین‌المللی حقوق کیفری
- ۸۸..... هـ: سازمان ملل متحد
- ۹۰..... و: طبقه‌بندی اینترنتی
- ز: بیانیه یازدهمین کنگره پیشگیری از جرایم بسط عدالت کیفری سازمان ملل متحد ۲۰۰۵
- ۹۲..... گفتار دوم: طبقه‌بندی نظری جرایم رایانه‌ای
- ۹۲..... الف: طبقه‌بندی اول
- ۹۴..... ب: طبقه‌بندی دوم
- ۹۵..... ج: طبقه‌بندی سوم
- ۹۸..... د: طبقه‌بندی چهارم
- ۹۹..... هـ: طبقه‌بندی پنجم
- ۱۰۱..... و: طبقه‌بندی پیشنهادی
- ۱۰۲..... گفتار سوم: اقدامات برخی از کشورها در خصوص طبقه‌بندی جرایم رایانه‌ای
- ۱۰۲..... الف: آلمان
- ۱۰۴..... ب: جرایم رایانه‌ای در ایالت ویسکونسین و تگزاس آمریکا
- ۱۰۴..... ۱- ایالت ویسکونسین

۱۰۵	۲- ایالت تگزاس
۱۰۶	ج: فرانسه
۱۰۶	د: بلژیک
۱۰۷	هـ: ایتالیا
۱۰۷	و: سوئیس
۱۰۷	ز: ژاپن
۱۰۸	ح: ایران

فصل دوم - مبانی جرم‌انگاری جرایم رایانه‌ای

۱۱۶	مبحث اول: نقض حریم خصوصی
۱۱۷	گفتار اول: حریم خصوصی ارتباطات رایانه‌ای
۱۱۹	گفتار دوم: مبانی ضرورت حمایت از حریم خصوصی در ارتباطات رایانه‌ای
۱۲۰	الف: نظریه حقوق نظری
۱۲۰	ب: نظریه قرارداد اجتماعی
۱۲۱	ج: نظریه اخلاقی
۱۲۱	گفتار سوم: قلمرو حریم خصوصی ارتباطات رایانه‌ای
۱۲۲	الف: حریم خصوصی اطلاعات (داده)
۱۲۲	ب: حریم خصوصی ارتباطات
۱۲۳	گفتار چهارم: حمایت از حریم خصوصی ارتباطات رایانه‌ای
۱۲۴	الف: جلوه‌های حمایت از حریم خصوصی ارتباطات در اسناد بین‌المللی
۱۲۴	۱- کنوانسیون حمایت از افراد در قبال پردازش خودکار داده‌های شخصی شورای اروپا ۱۹۸۱
۱۲۴	۲- دستورالعمل حمایت از داده‌ها ۱۹۹۵ اتحادیه اروپا
۱۲۵	۳- دستورالعمل حمایت از داده‌های ارتباطات مخابراتی ۱۹۹۷ اتحادیه اروپا (دستورالعمل شماره ۹/۹۷/۶۶)
۱۲۵	۴- دستورالعمل شورای اروپا ۱۹۹۹
۱۲۶	۵- کنوانسیون جرایم سایبر
۱۲۶	۶- دستورالعمل راجع به پردازش داده و حمایت از حریم خصوصی در ارتباطات الکترونیکی ۲۰۰۲ اتحادیه اروپا (دستورالعمل شماره ۰۲/۵۸)
۱۲۷	۷- دستورالعمل اروپایی ۱۵ مارس ۲۰۰۶

- ۸- قوانین حفاظت از داده‌ها در بانک مرکزی اروپا ۱۲۷
- ۹- قواعد اجرایی مربوط به مأمور حمایت از داده‌ها سال ۲۰۰۸ ..... ۱۲۸
- ۱۰- رهنمود اجرای قوانین حفاظت از داده‌ها در سیستم همکاری حمایت از مصرف‌کننده (سال ۲۰۱۱) ۱۲۹
- ۱۱- توصیه‌نامه سیستم اخطار و پاسخگویی اولیه (سال ۲۰۱۲) ۱۳۰
- ب: جلوه‌های حمایت از حریم خصوصی ارتباطات رایانه‌ای در حقوق ایران ۱۳۱
- ۱- در مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۱
- ۱-۱- آیین‌نامه نحوه اخذ و ضوابط فنی نقطه تماس بین‌المللی مصوب ۱۳۸۰ ..... ۱۳۲
- ۲-۱- آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنتی رسا (ISP) ۱۳۲
- ۳-۱- آیین‌نامه دفتر خدمات حضوری اینترنت ۱۳۳
- ۲- رفا نور تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ ..... ۱۳۴
- ۳- بر قانون جرایم رایانه‌ای ۱۳۴
- مبحث دوم: نقض حقوق مالکیت معنوی ۱۳۵
- گفتار اول: مفهوم حقوق مالکیت معنوی و قلمرو آن ۱۳۶
- گفتار دوم: حمایت از حقوق مالکیت معنوی در محیط رایانه‌ای ۱۳۸
- الف: حمایت از حقوق معنوی در محیط رایانه‌ای در اسناد بین‌المللی ۱۴۰
- ۱- معاهدات وایبو ۱۴۲
- ۲- دستورالعمل اروپایی مورخه ۲۲ می ۲۰۰۱ ..... به هماهنگ‌سازی برخی جنبه‌های حق مؤلف و حقوق مجاور در جامعه اطلاعاتی ۱۴۴
- ۳- کنوانسیون جرایم سایبر (۲۰۰۱) ۱۴۴
- ب: حمایت از حقوق مالکیت معنوی در محیط رایانه‌ای در حقوق ایران (جلوه‌های از جرم‌انگاری جرایم رایانه‌ای بر مبنای نقض حقوق مالکیت معنوی) ۱۴۶
- ۱- در قانون مطبوعات ۱۳۶۴ و اصلاحیه ۱۳۷۹ ..... ۱۴۸
- ۲- در قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای ۱۴۸
- ۳- قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲ ..... ۱۴۸
- ۴- قانون جرایم رایانه‌ای ۱۴۹
- مبحث سوم: نقض امنیت اطلاعات و شبکه ۱۵۰
- گفتار اول: امنیت داده‌ها و اطلاعات رایانه‌ای ۱۵۱
- گفتار دوم: امنیت شبکه ۱۵۲
- گفتار سوم: مصادیق نقض امنیت اطلاعات و شبکه ۱۵۳

- الف: نفوذ..... ۱۵۳
- ب: تغییر غیرمجاز اطلاعات..... ۱۵۴
- ج: اختلال در سیستم و شبکه..... ۱۵۴
- د: تولید و انتشار برنامه‌های مخرب و موجب اختلال..... ۱۵۴
- گفتار چهارم: حمایت از امنیت اطلاعات و شبکه..... ۱۵۵
- الف - در اسناد بین‌المللی..... ۱۵۶
- ب - در حقوق ایران..... ۱۵۹
- مبحث چهارم: تمس اصول اخلاقی..... ۱۶۱
- گفتار اول: اخلاق رایانه‌ای..... ۱۶۲
- گفتار دوم: ویژگی‌ها، فناوری رایانه‌ای در ایجاد و توسعه مسائل غیراخلاقی ۱۶۵
- الف: از لحاظ جنبه اقتصادی..... ۱۶۵
- ب: مجهول بودن و پنهان ماندن افراد..... ۱۶۵
- ج: فقدان بقای آثار اعمال غیراخلاقی..... ۱۶۵
- د: سرعت انتقال داده‌ها..... ۱۶۶
- گفتار سوم: اصول و قواعد اخلاقی در فضای اطلاعات و ارتباطات رایانه‌ای..... ۱۶۶
- الف: اخلاق رایانه‌ای در قواعد و مقررات بین‌المللی..... ۱۶۷
- ب: اخلاق رایانه‌ای در حقوق ایران..... ۱۷۱

فصل سوم - پاسخ‌دهی به مرتکبان جرایم رایانه‌ای در ایران

- مبحث اول: پاسخ‌های پیش‌گیرنده..... ۱۸۱
- گفتار اول: پیشگیری اجتماعی..... ۱۸۱
- الف - پیشگیری اجتماعی جامعه‌مدار از جرایم رایانه‌ای..... ۱۸۲
- ۱- تدابیر پیشگیری اجتماعی جامعه‌مدار از جرایم رایانه‌ای..... ۱۸۲
- ۱-۱- فرهنگ‌سازی..... ۱۸۲
- ۱-۲- کنترل و نظارت..... ۱۸۷
- ۱-۳- آموزش و آگاهی..... ۱۹۰
- ۱-۴- تدوین کدهای رفتاری..... ۱۹۴
- ۱-۵- بهبود شرایط اقتصادی..... ۱۹۶
- ۲- نهادهای متولی پیشگیری اجتماعی جامعه‌مدار از جرایم رایانه‌ای..... ۱۹۷

- ۱۹۸-۱-۲- شورای عالی انقلاب فرهنگی..... ۱۹۸
- ۱۹۸-۲-۲- سازمان صدا و سیما..... ۱۹۸
- ۱۹۹-۲-۳- شورای عالی فضای مجازی..... ۱۹۹
- ۲۰۰-۲-۴- وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات..... ۲۰۰
- ۲۰۱-۲-۵- وزارت فرهنگ و ارشاد..... ۲۰۱
- ۲۰۲-۲-۶- شورای عالی فضای مجازی..... ۲۰۲
- ۲۰۳-۲-۷- نیروی انتظامی..... ۲۰۳
- ۲۰۳-۲-۸- سایر نهادها..... ۲۰۳
- ۲۰۴- ب- پیشگیری اجتماعی رشدمدار از جرایم رایانه‌ای..... ۲۰۴
- ۲۰۵-۱- عوامل خطر..... ۲۰۵
- ۲۰۶-۲- عوامل حمایت‌کننده..... ۲۰۶
- ۲۰۶-۱-۲- عوامل حمایت‌کننده خانوادگی..... ۲۰۶
- ۲۰۸-۲-۲- عوامل حمایت‌کننده در مدرسه..... ۲۰۸
- ۲۰۹-۳-۲- عوامل حمایتی در زمینه همسالان..... ۲۰۹
- ۲۰۹-۴-۲- عوامل حمایت‌کننده رسانه‌ای..... ۲۰۹
- ۲۱۰-۳- نهادهای متولی پیشگیری رشدمدار از جرایم رایانه‌ای..... ۲۱۰
- ۲۱۰-۱-۳- خانواده..... ۲۱۰
- ۲۱۱-۲-۳- آموزش و پرورش..... ۲۱۱
- ۲۱۲-۳-۲- رسانه‌ها..... ۲۱۲
- ۲۱۲- گفتار دوم: پیشگیری وضعی..... ۲۱۲
- ۲۱۴- الف- پیشگیری وضعی از جرایم رایانه‌ای..... ۲۱۴
- ۲۱۶- ب- تدابیر پیشگیرانه وضعی..... ۲۱۶
- بند اول - تدابیر محدودکننده یا سلب‌کننده دسترسی به وسایل ساختن ارتکاب جرم)..... ۲۱۷
- ۲۱۸-۱- دیواره آتشین..... ۲۱۸
- ۲۲۲-۲- فیلترینگ..... ۲۲۲
- ۲۲۲-۱-۲- فیلترینگ از طریق سامانه نام دامنه..... ۲۲۲
- ۲۲۳-۲-۲- فیلترینگ به وسیله پراکسی..... ۲۲۳
- ۲۲۳-۳-۲- فیلترینگ به کمک مسیرباز..... ۲۲۳
- ۲۲۳-۴-۲- فیلترینگ به کمک سانسورافزارها..... ۲۲۳
- ۲۲۳-۵-۲- فیلترینگ به کمک مسدود کردن درگاه‌ها..... ۲۲۳

۲۲۴	۶-۲- فهرست سیاه و فهرست سفید.....
۲۲۴	۷-۲- فیلترینگ معکوس.....
۲۲۴	بند دوم - ناشناس کننده و رمزنگارها.....
۲۲۶	بند سوم - تدابیر صدور مجوز (تصدیق هویت).....
۲۲۷	بند چهارم - تدابیر نظارتی.....
۲۲۹	بند پنجم - استفاده از نرم افزارهای خاص.....
۲۳۰	ج - پیشگیری وضعی از جرایم رایانه‌ای در سیاست جنایی ایران.....
۲۳۶	د - محدودیت‌های وارد بر پیشگیری وضعی از جرایم رایانه‌ای.....
۲۳۸	مبحث اول: پاسخ‌های سرکوبنده.....
۲۳۸	گفتار اول: پاسخ‌های کیفی.....
۲۳۹	الف - پاسخ به انوش جرایم رایانه‌ای.....
۲۴۵	ب - پاسخ به اختلال حریمی.....
۲۴۸	ج - پاسخ به معاونت.....
۲۵۰	د - پاسخ به اعمال مقدماتی و حرور به جرم.....
۲۵۱	ه - پاسخ به جرایم مطلق.....
۲۵۲	و - پاسخ به جرایم رایانه‌ای مشدده.....
۲۵۲	بند اول - تشدید از جهت شدت جرم ارتکابی.....
۲۵۲	۱- سازمان یافتگی جرایم رایانه‌ای.....
۲۵۴	۲- گسترده بودن.....
۲۵۵	۳- حرفه‌گری.....
۲۵۶	بند دوم - تشدید به جهت شخصیت مرتکب.....
۲۵۷	بند سوم - تشدید به جهت تکرار جرم.....
۲۶۰	بند چهارم - تشدید به اعتبار بزه‌دیده.....
۲۶۱	گفتار دوم: پاسخ‌های غیر کیفی.....
۲۶۲	الف: پاسخ‌های نظام حقوقی مدنی.....
۲۶۴	ب: پاسخ‌های نظام حقوق اداری.....
۲۶۶	ج: پاسخ‌های تأمینی.....
۲۷۱	د: پاسخ‌های سیاسی.....

فصل چهارم - اقدامات بین‌المللی و منطقه‌ای در مبارزه با جرایم رایانه‌ای

مبحث اول: رویکردهای بین‌المللی ۲۷۶

گفتار اول: گروه هشت (G8) ۲۷۶

گفتار دوم: سازمان ملل ۲۷۸

الف - دستاوردهای کنگره هشتم پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان ۲۷۸

ب - دستاوردهای کنگره نهم سازمان ملل (توجه به فراملی بودن جرایم رایانه‌ای) ۲۸۱

ج - دستاوردهای کنگره دهم سازمان ملل (توجه به اشکال جدید جرایم رایانه‌ای و

فناوری‌های برتر) ۲۸۲

د - دستاوردهای کنگره یازدهم سازمان ملل متحد ۲۸۳

ه - دستاوردهای کنگره دوازدهم سازمان ملل متحد ۲۸۴

گفتار سوم: شورای اروپا ۲۸۶

الف - بویینا ۶ (۸۹) R ۲۸۷

ب - کنوانسیون راییم - پیر ۲۹۱

بند اول - اهداف کونسبون ۲۹۲

بند دوم - بررسی معانی کنوانسیون جرایم سایبر از بعد سیاست جنایی ۲۹۳

ج - سیاست‌های آینده شورای اروپا ۲۹۶

گفتار چهارم: اینترپل ۲۹۸

گفتار پنجم: انجمن بین‌المللی حقوق جزا (A.P.J) ۲۹۸

مبحث دوم: رویکردهای منطقه‌ای ۳۰۰

گفتار اول: اتحادیه اروپا ۳۰۰

گفتار دوم: سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD) ۳۰۲

گفتار سوم: همکاری اقتصادی آسیا - اقیانوسیه (APEC) ۳۰۴

گفتار چهارم: سازمان کشورهای آمریکایی (OAS) ۳۰۵

فصل پنجم - سیاست جنایی ایران در قبال بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای در پرتو اسناد بین‌المللی

مبحث اول: مفهوم بزه‌دیده ۳۱۱

مبحث دوم: جایگاه بزه‌دیده در اسناد بین‌المللی ۳۱۴

- مبحث سوم: بزه‌دیدگی رایانه‌ای از منظر نظریه‌های جرم‌شناسی ۳۱۷
- گفتار اول: نظریه فراگیری ۳۱۷
- گفتار دوم: نظریه سبک زندگی (فعالیت‌های روزمره) ۳۱۸
- مبحث چهارم: حمایت از بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای ۳۲۵
- گفتار اول: حمایت کیفری ۳۲۶
- الف: حمایت کیفری ساده ۳۲۶
- ب: حمایت کیفری مشدد و ویژه ۳۲۷
- گفتار دوم: حمایت شکلی ۳۲۵
- گفتار سوم: حمایت مالی و معنوی (ساز و کار جبران آثار ناشی از بزه‌دیدگی) ۳۲۶
- گفتار چهارم: حمایت بین‌المللی (همکاری قضایی بین‌المللی) ۳۴۰
- گفتار پنجم: حمایت دادرسی ۳۴۳
- الف: شناسایی بزه‌دیدگان: رفع نیازهای ضروری آنها ۳۴۴
- ب: آگاه‌سازی بزه‌دیدگان و توانمندسازی آنها ۳۴۵
- ج: شناسایی افراد در معرض بزه‌دیدگی و حمایت از آنها ۳۴۶
- منابع ۳۴۷

درآمد

رایانه یکی از بزرگ‌ترین و عمومی‌ترین دستاوردهای علمی - صنعتی بشر در نیم‌قرن اخیر است. به موازات پیدایش و گسترش کمی و کیفی خود پرسش‌های بسیاری را پیش رو گذاشته است. که تشریح شبکه‌های جهانی و محلی اینترنت و اینترنت و فضای مجازی ابعاد بسی گسترده را در بر می‌گیرد. مسأله حقوقی در همین فاصله زمانی کوتاه از جمله در بخش سیاست جنایی پدید آورده است.

رایانه به موازات خدمات بی‌شماری که در زمینه دستاوردهای علمی - صنعتی امکان بهره‌برداری نادرست از آن را تبدیل به ابزاری، برای جرم و بزه را دارد. این جرایم اقسام مختلفی دارد و به شیوه‌های مختلف و گوناگونی می‌شوند به عبارتی، امروزه رایانه و تجهیزات رایانه‌ای امکان بیش از پیش رفتارهای ضد اجتماعی را به وجود آورده است. جرایمی که تا پیش از این به هیچ‌وجه امکان پذیر نبوده است و نیز فرصت‌های تازه و پیشرفت‌های بسیاری برای قانون‌شکنان در اختیار انسان قرار داده، و توان بالقوه ارتکاب گونه‌های مرسوم و کلاسیک جرایم را به شیوه‌های غیرمرسوم و بسیار جدید سوق می‌دهد. منظور از جرایم رایانه‌ای جرایمی می‌باشند که یا مستقیماً رایانه مورد هدف قرار داده‌اند و به عبارتی جرایم علیه رایانه محسوب می‌شوند مثل؛ خرابکاری رایانه‌ای (سابتاژ)، ایجاد خسارت در داده‌ها و اختلال در داده‌ها، اختلال در سیستم و شبکه، تولید و انتشار برنامه‌های مخرب و موجد اختلال و... و یا اینکه جرایمی سنتی هستند که رایانه فقط به عنوان وسیله ارتکاب جرم می‌باشند و به عبارتی می‌توان گفت که جرایم از طریق رایانه می‌باشند مثل: کلاهبرداری، جعل، پولشویی^۱، توهین، افترا و ...

۱. در زمینه پولشویی در بستر فناوری اطلاعات و ارتباطات رجوع کنید به منبع: (قناد، ۱۳۸۷، صص ۱۷۶-۱۵۰)

امروزه دیگر، ارتباطات از فضای سنتی فراتر رفته و چهره‌های جدید را در فضای سایبر به خود گرفته است^۱ فضای سایبر، جهانی است مجازی که انواع داد و ستدهای الکترونیکی، انواع نشر الکترونیکی، انواع آموزش الکترونیکی و انواع شبکه‌سازی اجتماعی الکترونیکی را شامل می‌شود. از سوی دیگر موضوع کج رفتاری رایانه‌ای و جرایم رایانه‌ای، به صورت جهانی به مسئله مهمی برای افراد، خانواده‌ها، سازمان‌ها و شرکت‌های بزرگ تجاری تبدیل شده و همه دولت‌ها را به فکر چاره‌ای برای مبارزه با این کج رفتاری‌ها و جرایم^۲ و ناکور انداخته است.

امروز بسیاری از کشورهای جهان در مناطق مختلف سعی کرده‌اند همسو با تحولات و اقتضانات دنیای مجازی به تصحیح و تکمیل گفتمان نظام تقنینی خود بپردازند به نحوی که بتواند در مسب پاسخگویی به پدیده جنایی در فضای مجازی دارای نقش و اثر مبارزه‌گر و پیش‌گیرنده مطرحی باشد. حال بحث این است که کشور جمهوری اسلامی ایران در قبال این پدیده، نوظهور چه اقداماتی انجام داده است؟ و آیا اقدامات پیشگیرانه ویژه‌ای در این زمینه انجام داده است یا خیر؟ مسئله دیگر که در اینجا قابل طرح است اینکه جمهوری اسلامی ایران در بعد سیاست جنایی جرایم رایانه‌ای تا چه حدی موفق عمل کرده است و آیا در راستای اهداف بین‌المللی حرکت کرده است؟ نهادهای متولی در این زمینه چه نهادهایی هستند؟ مسائل فنی دیگر موضوعات در قبال مرتکبان جرایم رایانه‌ای است ولی طرف دیگر پدیده، بزهدیدگان جرایم رایانه‌ای است. جمهوری اسلامی ایران در قبال بزهدیدگان جرایم مذکور چه کارکردهایی دارد و چه اقداماتی انجام داده است؟ آیا اسناد بین‌المللی خاصی در زمینه پیشگیری و حمایت از بزهدیدگان چنین جرایمی وجود دارد؟ آیا صرف وجود قانون جرایم رایانه‌ای یا کتوانسیون جرایم سایبر می‌تواند پاسخگوی مسائل فوق باشد؟

با توجه به اهمیت مسئله، سازمان ملل در کنگره‌های پنج ساله خود به نحوی موضوع جرایم رایانه‌ای را به عنوان یکی از مباحث روز و به عنوان چالش جهانی مطرح کرده است (از کنگره هشتم ۱۹۹۰ تا کنگره دوازدهم ۲۰۱۰) و علاوه بر آن شورای اروپا،

1. Jaishankar .K(2007), Establishing a Theory of Cyber Crimes, International Journal of Cyber Criminology, Vol 1 Issue 2

سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)، انجمن بین‌المللی حقوق جزا، پلیس بین‌الملل اقداماتی را در این زمینه انجام داده‌اند.

از طرفی فناوری اطلاعات در قلمرو حقوق کیفری تحولات چشمگیری ایجاد کرده است و امروزه رایانه و تجهیزات رایانه‌ای امکان بیش از پیش رفتارهای ضداجتماعی را به وجود آورده است. جرایمی که پیش از این امکان پذیر نبود، این نوع جرایم که در فضای مجازی واقع می‌شود ناقض اصولی^۱ از جمله؛ نقض حریم خصوصی، نقض حقوق مالکیت معنوی و... محسوب می‌شود و قوانین کنونی در اغلب کشورها نتوانسته آن‌طور که بایستی در ارتکاب این جرایم پیشگیری کند و در پیشبرد اسناد بین‌المللی از جمله کنوانسیون جرایم سایبر که مهم‌ترین سند بین‌المللی محسوب می‌شود جامه عمل بپوشاند و لذا به عنوان یک چالش اساسی در جهان محسوب می‌شود.

در مورد سیاست جنایی ایران در قبال این نوع جرایم آن هم در پرتو اسناد بین‌المللی تحقیق جامع و انبساطی صورت نگرفته است و لذا این امر بر ضرورت انجام چنین تحقیقی تأکید دارد. بررسی این تحبِق نه تنها از لحاظ تئوری؛ بلکه از جهت کاربردی هم واجد اهمیت است با توجه به این نکته که قانون جرایم رایانه‌ای در کشور ما جدیدالتصویب است و پلیس جرایم رایانه‌ای (فتا) اخیراً (۱۳۸۹/۱۱/۳) در کشور ما ایجاد شده است و مراجع عمومی ویژه و تخصصی جرایم رایانه‌ای به این جرایم رسیدگی می‌کنند و نیز تأسیس مرکز ملی فضای مجازی کشور، در مقام معظم رهبری در اواخر سال ۱۳۹۰ و شکل‌گیری آن در سال ۱۳۹۱ این ضرورت را ایجاد و چندان کرده است. لذا بررسی قوانین و مقررات داخلی و مقررات بین‌المللی می‌تواند منجر به اصلاح قوانین مذکور را شفاف‌تر کند و در اصلاحات بعدی قوانین و مقررات متمرکز و جامع شود و در زمینه سیاست جنایی گام‌های مثبتی برداشته شود. نگارش این کتاب و تطبیق مقررات داخلی با اسناد بین‌المللی و اقدامات سازمان ملل در این زمینه و ارزیابی نقاط ضعف و نارسایی‌ها و ناکارآمدی‌های قوانین داخلی به ویژه در بُعد پیشگیری و حمایت از بزه‌دیدگان خاص این نوع جنایت می‌تواند با ترسیم عدم مغایرت مندرجات اسناد

۱. البته لازم به ذکر است در عرصه بین‌المللی برای اینترنت اصولی حاکم است که از جمله آنها؛ اصل آزادی اینترنت، اصل خلوت و حریم خصوصی، اصل صلاحیت سرزمینی، اصل مشارکت بین دول. (Wittzack, 2010)

بین‌المللی با حقوق داخلی کمک کند. در نهایت مدیریت مبارزه با جرایم رایانه‌ای در جهت تقلیل یا حذف آن عمدتاً از طریق پیشگیری و حمایت از افراد از جمله اهداف آرمانی و کلی این کتاب می‌باشد.

از جمله اهداف ویژه و کاربردی این کتاب هم می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- تلاش در جهت ارائه تصویری کلی از گستره جرایم رایانه‌ای؛

- بررسی سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در حوزه جرایم رایانه‌ای؛

- بررسی اقدامات بین‌المللی در مبارزه با جرایم رایانه‌ای؛

- تلاش برای ارائه راهکارهای لازم در سطح ملی و بین‌المللی در راستای پیشگیری و ریشه‌کن کردن این نوع جرایم.

در راستای اهداف فوق‌نگارنده درصدد پاسخ به سؤالات ذیل در این نوشتار می‌باشد:

سؤال اصلی نگارنده در این کتاب این است که: سیاست جنایی ایران در قبال جرایم رایانه‌ای چگونه می‌باشد و آیا در پیشبرد اهداف بین‌المللی راجع به جرایم رایانه‌ای موفق بوده است یا خیر؟

و در کنار آن به سؤالات فرعی ذیل هم پاسخ داده خواهد شد:

- سیاست جنایی ایران در قبال مرتکبان جرایم رایانه‌ای در مقایسه با سایر جرایم چگونه است؟

- جایگاه پیشگیری از جرایم رایانه‌ای در سیاست جنایی ایران و سازمان ملل کجاست؟

- با تصویب قانون جرایم رایانه‌ای سیاست جنایی ایران تا چه‌میزانی توانسته با مقررات بین‌المللی از جمله کنوانسیون جرایم سایبر هماهنگ و همساز باشد؟

- سیاست جنایی ایران و اسناد بین‌المللی در قبال پیشگیری از بزه‌دیدگی جرایم رایانه‌ای چگونه است؟

یکی از مشکلاتی که محقق در نگارش این نوشته مواجه بود کمبود منابع داخلی و خارجی در حوزه سیاست جنایی است. چرا که در حوزه سیاست جنایی جرایم رایانه‌ای برخلاف سایر جرایم تحقیقات کمتری صورت گرفته است ولی در مورد جنبه‌های دیگر جرایم رایانه‌ای خصوصاً در بعد حقوق جزای عمومی و اختصاصی تحقیقات خوبی صورت گرفته است از جمله در پایان‌نامه‌ای با عنوان «جرایم کامپیوتری» که توسط خانم بتول

پاکزاد به نگارش در آمده است به کلیاتی در زمینه جرایم کامپیوتری، طبقه‌بندی جرایم کامپیوتری و نیز به تشریح و تجزیه و تحلیل برخی از جرایم مذکور پرداخته شده است.^۱ همچنین در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «جرایم فناوری اطلاعات» که در مقطع دکتری توسط عبدالصمد خرم‌آبادی به نگارش در آمده است موضوعاتی در مورد مفاهیم فناوری اطلاعات، تاریخچه و طبقه‌بندی جرایم رایانه‌ای و نیز بررسی تفصیلی جرایم فناوری اطلاعات براساس اسناد بین‌المللی و ایران مورد بحث واقع شده است.^۲

علاوه بر موارد فوق پایان‌نامه‌هایی در جرایم خاص جرایم رایانه‌ای از جمله «سرقت رایانه‌ای»، «تلاش رداری رایانه‌ای»، «جرایم علیه تمامیت و صحت داده‌ها در فضای سایبری»، «سوسای رایانه‌ای»، «جرایم اینترنتی علیه اطفال و زمینه‌های جرم‌شناسی آن» و... به نگارش در آمده است.

تحقیقات فوق و دیگر تحقیقاتی که در اینجا ذکر نشده است عمدتاً در حوزه جرایم خاص رایانه‌ای یا به عبارتی از نظر حقوق جزای اختصاصی مطرح شده است و به بعد سیاست جنایی پرداخته نشده است.

علاوه بر موارد فوق کتاب‌هایی در حوزه فناوری اطلاعات چاپ شده‌اند که به برخی از آنها در اینجا اشاره می‌شود:

اولریش زیبر که یکی از فعالان در زمینه جرایم رایانه‌ای محسوب می‌شود در کتاب «جرایم رایانه‌ای» که توسط محمدعلی نوری، رضا جران و... به زبان فارسی نیز ترجمه شده است به تحلیل برخی از جرایم شایع رایانه‌ای پرداخته است و علاوه بر آن قوانین و مقررات برخی از کشورهای فعال در این زمینه را مورد بررسی قرار داده است. ولی فصل پنجم این کتاب به اقدامات امنیتی کاربران رایانه اختصاص یافته است که راهکارهای مؤثری را برای حفاظت خویش در محیط مجازی ارائه داده است و با بخشی (پیشگیری وضعی) از موضوع تحقیق حاضر مرتبط هست.

منبع دیگر کتاب «حقوق کیفری فناوری اطلاعات (جرایم رایانه‌ای)» نوشته دکتر حسن عالی پور می‌باشد که به تفصیل به ماهیت و واقعیت جرایم رایانه‌ای پرداخته است

۱. پاکزاد، بتول، (۱۳۷۵)، جرایم کامپیوتری (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شهید بهشتی.

۲. خرم‌آبادی، عبدالصمد، (۱۳۸۴)، جرایم فناوری اطلاعات، رساله دکتری، دانشگاه تهران.

و علاوه بر آن به تشریح جرایم رایانه‌ای بر اساس تقسیم‌بندی کنوانسیون سایبر و با در نظر گرفتن لایحه و قانون جرایم رایانه‌ای پرداخته است که در این بررسی بخشی از مباحث گاه‌به‌گاه به ضمانت اجراها پرداخته شده است که مرتبط با بحث ما در سیاست کیفری است.

منبع دیگر «بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای» که توسط نگارنده و همکار عزیزم آقای حسین علی‌بای به نگارش در آمده است. این کتاب که به همت پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی به رشته تحریر در آمده است، سعی کرده است جرایم رایانه‌ای را در دو مقولاً جرایم علیه رایانه و جرایم از طریق رایانه مورد بررسی قرار دهد. و عمده هدف این کتاب موضوع‌شناسی انواع جرایم رایانه‌ای و بررسی آنها می‌باشد.

همچنین کتاب دیگری در زمینه «مسئولیت کیفری در فضای سایبر» توسط آقای مهدی فضلی به رشته تحریر در آمده است که شامل سه بخش است. بخش اول به تحولات مسئولیت کیفری در فضای سایبر پرداخته است، بخش دوم به مسئولیت کیفری ناشی از ارائه داده مع‌توا می‌پردازد، بخش سوم نیز به مسئولیت انتسابی ناشی از عدم تأمین امنیت فضای سایبر مرتبط می‌شود. بخش سوم این کتاب تا حدودی در بخش پیش‌گیری وضعی در این تحقیق مدنظر قرار گرفته است ولی در بعد سیاست کیفری با توجه به اینکه بیشتر بر اساس لایحه جرایم رایانه‌ای نوشته شده است خیلی کمک قابل توجهی به این تحقیق نکرده است.

و در اینجا باید از تحقیقات و ترجمه‌های مرحوم دکتر حسن دزینی نیز یاد کرد که به حق به نوبه خود در زمینه جرایم رایانه‌ای فعالیت‌های قابل توجهی داشته است و در این تحقیق هم به نوعی در زمینه‌های مختلف از آنها استفاده شده است. علاوه بر منابع فوق می‌توان به کتاب «جرایم رایانه‌ای از دیدگاه حقوق جزای ایران و حقوق بین‌الملل» تألیف کامران شیرزاد، «مسئولیت کیفری ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی» تألیف احمد خرم‌آبادی، «محشای قانون جرایم رایانه‌ای» تألیف دکتر محمد رضا الهی منش و ابوالفضل سدره نشین و «کنوانسیون جرایم سایبر» تألیف امیرحسین جلالی فراهانی نیز اشاره داشت که به مناسبت‌های مختلف و به صورت غیرمستقیم از آنها در این تحقیق استفاده شده است.